

Klassisk retorikk og kognisjon II: *Enargeia*

Hei, og velkommen til videoserien om «klassisk retorikk og kognisjon!» Mitt navn er Silvio Bär, og jeg er professor i klassiske språk (gresk) ved Universitetet i Oslo. Formålet med denne videoserien er å forklare tradisjonelle konsepter innenfor klassisk retorikk (gresk og romersk) i lys av moderne kognitiv vitenskap.

I denne videoen kommer jeg til å snakke om *enargeia* – «Enargeia» er et gammelgresk substantiv som normalt blir oversatt til ‘livaktighet’. Og, «enargeia» er en term som vi kan finne i antikkens litteratur om retorikk.

Men hva betyr ‘livaktighet’ i en retorisk kontekst? Hva *er* retorisk ‘livaktighet’? La oss vende oss mot antikkens viktigste ekspert på retorikk for å finne et svar: Quintilian! Quintilian var en romersk professor i retorikk og forfatteren av en avhandling kalt «Talerens utdanning». Quintilian forklarer ‘enargeia’ ved hjelp av *evidentia*: ‘distinkthet’, ‘levende presentasjon’, ‘visualisering’, og *repraesentatio*: ‘manifestering’, ‘utstilling’, eller (enkelt) ‘representasjon’.

Videre, så gir han også et eksempel: et utdrag fra en tale av Cicero, som ifølge Quintilian, utgjør en god modell for «enargeia». Utdraget beskriver en scene fra et overdådig middagsselskap:

«Jeg syntes at jeg så noen ankomme, andre dra, andre vakle fordi de var fulle, og andre gjespe etter gårsdagens drikking. Gulvet var skittent og grumset av vin, dekket av visne girlander og fiskebein.»

Så langt ser alt bra ut, men spørsmålet gjenstår fortsatt: hva er essensen av ‘enargeia’? Tradisjonelt sett har lærde forklart ‘enargeia’ i relasjon til det som kalles for ‘pictorial account’. Det har med mentale bilder å gjøre, slik som termen indikerer. Tar man dette i betraktning, betyr ‘enargeia’ en detaljert beskrivelse av visuelle elementer i en tekst. Tanken bak er at mange detaljer i en beskrivelse trigger en levende imaginasjon i publikums sinn.

For eksempel, i en tiltale, så må aktor beskrive en kapitalforbrytelse ved hjelp av mange blodige detaljer for å kunne aktivere dommernes imaginasjon over hvor forferdelig drapene må ha vært. Vi kan også finne beskrivelser av visuelle elementer i utdraget fra Ciceros tale, for eksempel de fulle gjestene og det skitne gulvet.

Nå, populær tankegang er under den oppfatning at når vi ser noe, så produserer hjernen vår en mental representasjon av det. Man tror dermed at desto mer detaljert en beskrivelse er, desto bedre blir imaginasjonen. Moderne kognitiv vitenskap har derimot funnet ut at menneskehjernen arbeider litt annerledes. Kognitiv vitenskap foreslår at *å se* ikke handler om

å reprodusere bilder i hodet, men at det er et spørsmål om handling og å utforske omgivelsene. Eller, med den amerikanske filosofen Alva Noës ord: «Persepsjon er ikke noe som skjer med oss, eller inne i oss. Det er noe vi gjør.»

Denne tilnærmingen kalles ‘den enaktive tilnærmingen’. Enaktivisme er en kognitiv teori som argumenterer for at menneskelig kognisjon, essensielt, er et produkt av en dynamisk, interaktiv prosess: en prosess mellom en handlende person og omgivelsene. Den enaktive tilnærmingen oppfatter dermed visjon og imaginasjon som en dynamisk prosess mellom observatøren og omgivelsene.

Denne teorien henger sammen med teorien om distribuert kognisjon. Distribuert kognisjon sier i bunn og grunn at kognisjon ikke utelukkende gjelder hjernen, men at kognisjon oppstår som et interaktivt kompleks fordelt mellom hjernen, kroppen og omgivelsene.

Den nederlandske klassisisten Luuk Huitink har nylig argumentert for at ‘enargeia’ burde bli sett på nøyaktig på den måten: ‘Enargeia’ har ikke så mye å gjøre med mentale bilder, men med enaktivisme.

Hvis vi vender tilbake til utdraget fra Ciceros tale ser vi at dens enaktivistiske natur er slående: Taleren sier at det kun virket som at han så alle de tingene, så beskrivelsens eksakthet står ikke i sentrum. Det som står i sentrum er hvordan taleren gjenskaper den kroppslige opplevelsen av å bevege seg rundt i omgivelsene: det er den sanne «enargeia» / den sanne livaktigheten i passasjen! Og ved å gjenskape den kroppslige opplevelsen av å bevege seg rundt på festen, gjør taleren det mulig for publikum å skape en illusjon av en lignende opplevelse i hjernen.

Så, for å oppsummere: med «enargeia» refererte antikkens retorikere til en retorisk teknikk som aktiverer imaginasjonen til publikum ved å trigge kroppslige erfaringer. Dette må ha vært veldig effektivt, fordi å se, innebærer å handle og å utforske omgivelsene. Quintilian og hans likestilte visste ingenting om hjerneforskning og kognisjon, men dermed er det desto mer forbløffende hvordan moderne vitenskap har confirmert det antikkens retorikere allerede var følsomme for.